

**INTERPRETATSIYA VA TUSHUNISHDA IJTIMOIIY MADANIY
MUAMMOLAR**

**SOCIAL CULTURAL PROBLEMS IN INTERPRETATION AND
UNDERSTANDING**

**СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ПРОБЛЕМЫ В ИНТЕРПРЕТАЦИИ И
ПОНИМАНИИ**

Umedova Oyxon Sultonovna

Samarqand davlat chet tillar instituti
magistranti

Ashurova Xurshida Sagdullayevna

Samarqand davlat chet tillar instituti
Gumanitar fanlar va axborot texnologiyalar
kafedrasida dotsenti

Umedova Oykhon Sultanovna

Master's degree student of Samarkand State
Institute of Foreign Languages

Ashurova Khurshida Sagdullaevna

Samarkand State Institute of foreign languages
Associate professor of the Department of
Humanities and Information Technology

Умедова Ойхон Султановна

Магистрант Самаркандского государственного
института иностранных языков

Ашурова Хуршида Сагдуллаевна

Самаркандский государственный институт
иностраных языков
доцент кафедры Гуманитарные науки и
информационные технологии

Telefon: +998-91-446-13-22

e-mail: oyxon.umedova.89@mail.ru

Annotatsiya

Ushbu maqolada interpretatsiya va tushunishda ijtimoiy va madaniy muammolar haqida soʻz boradi va ilmiy tadqiqotlar natijalari maqola qamrovi darajasida oʻrganiladi. Inson oʻzining fikrlaridan oʻtib keta olmaydi va koʻp oʻlchovli hayotiy vaziyatlarni original tarzda tushuna olmaydi. Shuning uchun, asta-sekin, maʼlum bir til jamiyat doirasida, uning uchun stereotipik qurilmalar shakllantiriladi, shuning uchun bir jamoa aʼzolari uchun dunyoni ajratish va tasniflash usuli haqida gapirish mumkin. Mentalitetning xususiyatlari, meʼyorlar va qadriyatlar tizimi, tashuvchilarning xatti-harakatlari standartlari, ularning madaniyati va qadriyatlari tilda aks ettiriladi, bu esa chet tillardagi matnni tushunish va talqin qilishni qiyinlashtiradi.

Annotation

In this article we will talk about social and cultural problems in interpretation and understanding, and the results of scientific research will be studied at the level of article coverage. A person can not pass through his thoughts and can not understand multidimensional life situations in the original way. Therefore, gradually, within the framework of a particular language society, stereotypical devices are formed for it, so it is possible to talk about the method of separation and classification of the world for members of a community. The characteristics of the mentalitet, the system of norms and values, the standards of the behavior of carriers, their culture and values are reflected in the language, which makes it difficult to understand and interpret the text in foreign languages.

Аннотация

В этой статье рассматриваются социальные и культурные проблемы интерпретации и понимания, а результаты научных исследований изучаются на уровне охвата статьи. Человек не может пройти мимо своих мыслей и оригинально осмыслить многомерные жизненные ситуации. Поэтому постепенно в рамках того или иного языкового сообщества формируются стереотипные для него установки, поэтому можно говорить о способе выделения и классификации мира для членов сообщества. Особенности менталитета, системы норм и ценностей, стандартов поведения носителей, их культуры и ценностей отражаются в языке, что затрудняет понимание и интерпретацию иноязычного текста.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-madaniy muammolar, matnlar, matnlar interpretatsiyasi, jamiyat, mentalitet tushunchasi

Keywords: socio-cultural problems, texts, interpretation of texts, society, the concept of mentalitet

Ключевые слова: социокультурные проблемы, тексты, интерпретация текстов, общество, понятие менталитета

Ijtimoiy-madaniy muammolarni ko'rib chiqishda matnni talqin qilish tahlil qilinadigan matnning turini yana hisobga olish kerak. Badiiy adabiyotning mamlakat haqidagi bilimlarning eng katta zaxirasiga ega ekanligi umume'tirof etilgan. Biroq, gazeta matnlarining rolini inobatga olmaysiz. Ishonch bilan aytish mumkinki, agar o'quvchi tegishli tayyorgarlikka ega bo'lmasa, gazeta matni mamlakat haqidagi ma'lumot zaxirasini bermaydi. Va bu faqat til qiyinchiliklari haqida emas, balki matnning til tushunishi potensialini to'liq ochib bera olmaslik haqida aytilmoqda. Til bilish axborot uzatish nuqtai nazaridan eng muhim rol semantika milliy-madaniy tarkibiy qismi bilan til birliklari o'ynaydi. Biroq, bu birliklar matnning mamlakatshunoslik salohiyatini to'liq etkazib berishni ta'minlamaydi, chunki aslida bu salohiyat ishning butun matolariga ta'sir qiladi. Gazeta matni sub'ektivdir. "Men" jurnalist-jurnalist – bu " hikoya qiluvchi tasvir " emas, balki uslubiy ijod qilish usuli emas. Jurnalistning " men " bilan birgalikda kuzatuvchining yoki tadbir ishtirokchisining his-tuyg'ulari, taassurotlari, tajribalari, uning baholashlari, mulohazalari, sharhlari jurnalistga taqdim etiladi. Bu, o'z navbatida, matnni talqin qilishni qiyinlashtiradi. Yuqorida aytib o'tganimizdek, matnni o'z fikrini shakllantirishdan oldin qabul qilganda, o'quvchi hikoya qahramoni, yozuvchi yoki jurnalistning tasvirlangan voqealarga nisbatan pozitsiyasini tushunishi kerak. Ikkinchidan, biz haqiqiy insonning haqiqiy munosabati haqida haqiqiy voqealar haqida gapirayotganimizni unutmasligimiz kerak. Boshqa madaniyatga mansub va boshqa mentalitetga ega bo'lgan jurnalistning sub'ektivligi, semantikaning yuqorida sanab o'tilgan milliy-madaniy tarkibiy qismlarini qabul qilishni qiyinlashtiradigan xonada, matnni qabul qiluvchi tomonidan to'g'ri talqin qilinishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Yuqorida aytib o'tganimizdek, matnlar, asosan, "o'rtacha" auditoriyaga, umuman, bir xil muhitda yashovchi o'rtacha o'quvchiga, umuman olganda, bir xil urf-odatlarini va axloqiy-axloqiy tamoyillarni tan olgan holda, bir xil yoki kamroq bir xil ta'limga ega bo'lishga mo'ljallangan. Biz "o'rtacha" o'quvchi haqida gapirganda, biz matnlarni yozganda, o'rnatish har bir ijtimoiy guruhga xos bo'lgan farqlardan foydalanishga emas, balki ushbu mamlakatda va ayni paytda ijtimoiy va

psixolinguistik vaziyatning umumiy tarkibiy qismlaridan foydalanishga emas, milliy an'analar, ta'lim va ta'limning xususiyatlari va boshqalar. shu bilan birga, masalan, diniy mavzular bilan tanishish.

Tushunish to'g'risida so'z yuritganda, yana ikki muhim jihatga e'tiborni qaratish kerak: Germenevtik doira tamoyili tushunishning muhim jihati hisoblanadi. U tushunishning doimiylik xususiyatini aks ettiradi. Mazkur tamoyil tushunish va tushuntirishni bog'laydi: nimanidir tushunish uchun uni tushuntirish kerak va aksincha. Mazkur o'zaro aloqa butun bilan qismning doirasi sifatida ifoda etiladi: butunni tushunish uchun uning alohida qismlarini tushunish kerak, alohida qismlarni tushunish uchun esa butunning ma'nosi haqida tasavvurga ega bo'lish lozim. Masalan, so'z – gapning qismi, gap – matnning qismi, matn – madaniyat unsuri va sh.k. Germenevtik doira – «olmaxon g'ildiragi» emas, zero, unda tafakkur qismlardan avvalgi butunga emas, balki o'z qismlarining bilimi bilan boyigan butunga, ya'ni boshqa butunga qaytadi. Germenevtik doira dialektik xususiyatga ega: unda to'liq va chuqur tushunishdan yanada to'liqroq va chuqurroq tushunishga tomon harakat sodir bo'ladi, mazkur harakat jarayonida tushunishning yanada keng ufoqlari namoyon bo'ladi.

Matn mualliflari oldindan qabul qiluvchining tegishli terminologiya, haqiqatlar bilan tanish bo'lganligi, kontseptual ma'lumotni tushunishlari, allyusiyalarni aniqlashlari haqiqatidan kelib chiqadi. Shunday qilib, mualliflar til vositalarini to'g'ri ishlatishadi. Bir so'z bilan aytganda, boshqa tilga tarjima qilingan matn allaqachon boshqa qabul qiluvchiga qaratilgan bo'lib, aksariyat hollarda uning ijtimoiy va psixolinguistik xususiyatlaridan farq qiladi. Ya'ni, bu holatda, matnni talqin qilishning ijtimoiy qiyinchiliklari madaniy va shuning uchun xorijiy matnni to'g'ri tushunish uchun ushbu terminologiya va boshqa madaniyatning tashuvchilariga ma'lum bo'lgan haqiqatlardan xabardor bo'lish kerak. ta'lim va ta'limning o'ziga xos xususiyatlari tufayli, milliy an'analar va axloqiy va axloqiy tamoyillar asosida. Tarjima tartibi sifatida talqin tushunchasi nazariy va amaliy jihatdan katta qiziqish uyg'otadi va so'nggi paytlarda ayniqsa sezilarli bo'lgan interpretatsiya usullariga e'tibor qaratilganligi tarjima nazariyasi rivojlanishining barcha bosqichlari bilan oqlanishi mumkin, bu esa qattiq, rasmiylashtirilgan jarayonlardan uzoqlashish va yanada moslashuvchan usullar va qo'llanmalardan foydalanish istagi bilan tavsiflanadi, tarjimada asl nusxaning ma'nosini ifodalash uchun tilning barcha imkoniyatlaridan to'liq foydalanishga imkon beradi. Eng umumiy shaklda talqin tarjima tushunchasi orqali "tushuntirish, yanada tushunarli tilga tarjima" deb ta'riflanadi. Albatta, tarjima nazariyasi tushuntirish, talqin boshqa tilda amalga oshiriladi, va, albatta, biz faqat tarjima matn, ya'ni, talqin natijasi haqida so'z borganda talqin o'ziga xos tillararo tabiat haqida gapirish va sharhni muayyan til ifodasidan tashqariga chiqish va tarjimonning "xabardan butunlay ajralib turadigan" vaziyatga murojaat qilish bilan bog'laydi. Bunday ajralmaslik bu vaziyatni boshqa tilda taqdim etishga hech qanday cheklovlar qo'ymaydi va sharhning o'zi til vositachiligining bir turi bo'lib qoladi va tarjima sifatida qaralmaydi. Talqin - ekstralinguistik tajribaga murojaat qilishning juda moslashuvchan usuli, ya'ni tarjimonlik yozishmalarini asl nusxaning ma'nosini yanada to'liq takrorlashga qaratilgan nutq so'zlashuvining ba'zi bir kontekstida izlash. Shu bilan birga, u tarjima talqinini "so'zning mazmunini bevosita tashkil etuvchi emas, balki muayyan aloqa harakati sharoitida undan chiqadigan ma'noni talqin qilish" dan qat'iyon ajratib turadi. Tarjima talqinini "takroriy tushunishni (boshqalar uchun tushunish) ta'minlaydigan matnga asoslangan ob'ektiv (representativ) tushuncha" deb aniqladi. Tarjimada tarjima qilish to'g'ridan-to'g'ri lingvistik ifodalarni ob'ektiv til ma'nosida qayta tiklash bilan bog'liq. Ushbu kontseptsiyada tarjimaning barcha muammolari interpretatsiya sifatida ma'no-ma'no nuqtai nazaridan belgilanadi va tarjima jarayoni tushunish fenomeni sifatida namoyon bo'ladi. Tarjimada talqin qilish muammosiga turli nuqtai nazarlarni taqqoslash uning echimi til ma'nolari va lingvistik ifodalarning ma'nosi o'rtasidagi munosabatni o'rnatish bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi. Talqin qilish muammosi faqat til ma'nolari sohasiga qisqartirilishi mumkin emas, chunki talqin bu holatda tarjima uslubiga aylanadi. Shu bilan birga, sharhni faqat ma'no sohasida ko'rib chiqish noto'g'ri, chunki bu holda ushbu kontseptsiya asosida qurilgan tarjima nazariyasi uning til mazmunini yo'qotadi va mavhum aloqa modeliga aylanadi. Agar biz tarjima ob'ektining ma'nosi ekanligiga qo'shilsa, talqin qilish muammosi, aslida, ma'no va mohiyat nisbati muammosi va tez-tez qabul qilinadigan narsa sifatida qabul qilingan "ma'no" tushunchasi yanada chuqur rivojlanish va uning muhim xususiyatlarini aniqlashga muhtoj. Zamonaviy tadqiqotchilar ma'no tushunchasini va umumiy ma'noda qiymat bilan bog'lashadi. Bu ob'ektlarning, ob'ektlarning xususiyatlaridan ularning maqsadlariga o'tish jarayonida muhim rol o'ynaydigan atrofda inson dunyosining eng muhim xususiyati sifatida ahamiyatga ega. Qadriyatlarini aniqlash va talqin qilish jarayonining mohiyatini haqiqatni anglash deb hisoblaydi. Tushuntirish sifatida talqin qilish muayyan

ob'ektning qiymatini belgilashdan iborat. Izohlash - ob'ektning maqsadini uning ob'ektiv xususiyatlariga asoslangan holda aniqlash demakdir. Ma'no matndagi belgilarning o'zaro ta'siri orqali tug'iladi, uning badiiy qiymati til xarakteriga ega. Tarjimaning barcha muammolarini matnning talqini sifatida belgilaydi. Til belgisi qiymatini belgilash orqali tarjimon faqat yarim yo'lni bosib o'tadi - uning vazifasi bu qiymatni boshqa til orqali qayta tiklashdir. Tabiiyki, bu yo'lda yo'qotishlar muqarrar, chunki matndagi til qadriyatlarini bir-biridan alohida emas, balki qadriyatlar tizimi sifatida mavjud. Shunga ko'ra, asl matnga va/yoki uning madaniyatlararo muloqotga tarjima qilinishiga nisbatan talqin qilish uch ma'noda tushunilishi mumkin: 1) matnning asl nusxasini tarjima qilish, matnning to'liq ma'nosini va uning qismlarini talqin qilish; 2) matnning filologik talqini sifatida ko'pincha tarixiy matn va boshqa filologiya fanlari ma'lumotlari yordamida etarililigi erishish uchun tarjima; 3) tarjima qilingan tarjima sifatida - uning ma'nosi, shakli va uslubi bilan. Tarjima interpretatsiyasi filologiya bilan aralashmasligi kerak. Matnning filologik talqini tarjimonga matnning asl nutq madaniyatidagi o'rnini tushuntirish, matnning umumiy ma'nosini talqin qilish, matnning filologik tahliliga asoslangan umumiy ma'nosini isbotlash uchun zarur bo'lgan tarjimondan boshqa narsa emas. Filologik tahlil tarjimonning dastlabki til madaniyati haqida olingan metodlar va bilimlarning barcha repertuaridan foydalanishni o'z ichiga oladi: tarixiy grammatika, tekstologiya, uslublar doktrinasi, tarixiy leksikologiya, grafikalar va matn terish tarixi, adabiy tanqid va sharhlash faoliyati va boshqalar. Natijada, bu ishning usullaridan biri va ayni paytda uning natijalaridan biri matnning mazmuniga izoh berishning bir usuli sifatida filologik tarjima bo'lishi mumkin. Shuni ham ta'kidlash kerakki, aniq ifodalangan mantiqiy xulosani tarjima qilganda, tarjimon o'z e'tiborini voqealarning mantiqiy ketma-ketligiga qaratmaydi, chunki u allaqachon muallif tomonidan berilgan va faqat uni takrorlashi mumkin, bu aniq ifodalangan axborotni tarjima qilishning an'anaviy tarjima muammolarini hal qiladi. Tabiiyki tilda mantiqiy xulosaning yanada qiziqarli xususiyati shundaki, u matnda mavjud bo'lmasligi mumkin, ammo ular orasida denotatlar va ular o'rtasidagi munosabatlar asosida zaif tarzda chiqariladi. Axir, qabul qiluvchi tomonidan matnni qabul qilish har doim xulosa chiqarish jarayonidir, chunki inson axborotni olish va qayta ishlashning juda murakkab shakllariga ega. Qabul qiluvchi tomonidan matnni tushunish jarayoni asosan intuitiv, ongsiz ravishda amalga oshiriladi. Matnni qabul qiluvchi tarjimon bo'lsa, matnga mutlaqo boshqacha yondashuv kuzatiladi. U matnni va undagi har bir so'zni barcha nuqtai nazardan ko'rib chiqadi va tushunadi. Bu tushunish, birinchi navbatda, bu lingvistik ifodani ishlatish va shu bilan birga implicatsiya qilingan narsalarni ifodalashni nazarda tutadi. Mantiqiy parametr bo'yicha ma'lumotlarni qayta ishlashda tarjimonlar implikatsiya qoidalarini qo'llashadi, ekstralingvistik vaziyatning mantiqiy ketma-ketligini ko'rib chiqadilar, kontekstdan keng foydalanadilar. Bir bayonotning bir nechta tarjimalarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, so'zning mantiqiy shaklini uzatishda aniq bir yechim yo'q, tarjimonlar ko'pincha bu muammoni turli yo'llar bilan hal qilishadi va muallif tomonidan rejalashtirilgan mantiqiy makon doirasida qoladilar. Shunday qilib, biz quyidagi xulosalar chiqarishimiz mumkin: chet tilidagi matnni to'g'ridan-to'g'ri o'quvchi tomonidan talqin qilish matnning oddiy sub'ektiv idrokiga chek qo'yolmaydigan tarjimon tomonidan uning talqinidan farq qiladi, chunki u matnning ma'nosini, mantig'ini, tarjima matnini o'qiydiganlarga tarjima qilish uslubini etkazishi kerak, bu esa o'z navbatida uni o'z-o'zidan sharhlaydi. Bunday odamlarning mas'uliyati juda katta: ular qayta ishlangan matnning tuzilishini o'quvchi massasiga etkazishlari kerak, faqat asl nusxani to'g'ri tushunish emas, balki uni boshqa tilda lingvistik yo'qotishlarsiz amalga oshirish kerak. Shuning uchun professional tarjimonlar maxsus treningdan o'tadilar, natijada ular matnning semantik idrokining quyidagi qobiliyatlarini shakllantirishlari kerak:

- tarjima tilida aniq tarjima qilish uchun matnning pragmatik o'rnatilishini va manzilini tushunish qobiliyati;
- matnning semantik va lingvistik ma'lumotlarini boshqa til orqali uzatish uchun qabul qilish qobiliyati;
- tarjima tilida tarjima qilish uchun matnning uslubiy dizaynining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash qobiliyati;
- tarjima echimlarini tanlab, asl matnni tahlil qilish qobiliyati;
- tarjima tiliga to'g'ri tarjima qilish uchun ramzlarni, formulalarni, grafiklarni, sxemalarni o'qish qobiliyati.

Shunga ko'ra, tarjimonning ishi turli xil usullar va harakat usullarini, shu jumladan, filologik talqinni o'z ichiga oladi, bu holda biz allaqachon ta'kidlaganimizdek, tarjima texnik ishlarga aylanadi, shuningdek, tushuntirish, tushunarli va implitsit sifatida talqin qilinadi, ya'ni tarjima tushunchasi talqin kontseptsiyasidan kengroq bo'lsa-da, u ham o'z-o'zidan paydo bo'ladi murakkab bir hodisa. Bu erda biz bu kabi izohlarni to'g'ridan-to'g'ri ko'rib chiqishga harakat qilishimiz mumkin deb hisoblaymiz.

Adabiyotlar

1. "Ingliz tilidagi matnda insonning ichki xususiyatlari nominatsiyasining ba'zi ijtimoiy-madaniy jihatlari". Vestnik. Moskva, 478-son, 86 - 91 betlar
2. "Hikoya matni milliy ijtimoiy-madaniy ong shakli sifatida (tarjimonlar va chet tili o'qituvchilarini tayyorlashda)". Ilmiy ishlar to'plami, 423-son, Moskva 1996 yil
3. "Matnning semantik artikulyatsiyasi va izohlash qobiliyatini shakllantirish muammosi". Ilmiy maqolalar to'plami, 327-son, Moskva 1989 yil, 105-113 betlar
4. Veb sahifalar:
5. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Lx7oR9EAAAAJ&citation_for_view=Lx7oR9EAAAAJ:9yKSN-GCB0IC
6. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Lx7oR9EAAAAJ&citation_for_view=Lx7oR9EAAAAJ:u-x6o8ySG0sC
7. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Lx7oR9EAAAAJ&citation_for_view=Lx7oR9EAAAAJ:d1gkVwhDpl0C
8. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Lx7oR9EAAAAJ&citation_for_view=Lx7oR9EAAAAJ:qjMakFHDy7sC
9. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Lx7oR9EAAAAJ&citation_for_view=Lx7oR9EAAAAJ:u5HHmVD_uO8C